

BREXIT: NGUYÊN NHÂN, KẾT QUẢ VÀ NHỮNG HÀM Ý CHO CHỦ NGHĨA KHU VỰC VÀ TOÀN CẦU HÓA

Chu Thanh Vân*

Tóm tắt: Theo lộ trình cũ từng được thỏa thuận giữa Thủ tướng Anh và EU, tháng 3/2019 là mốc thời gian ấn định cho những chuyển giao cuối cùng của Brexit. Kết quả của Brexit đã đặt nước Anh, EU và chủ nghĩa khu vực toàn cầu vào một tương lai không chắc chắn và đầy bất an. Những diễn biến gần nhất như việc Chính phủ và Nghị viện Anh liên tục có động thái chống lại các thỏa thuận Brexit của Thủ tướng Theresa May với EU khiến tiến trình Brexit không suôn sẻ và tiếp tục phải trì hoãn là một ví dụ cụ thể. Bài viết này tập trung vào hai câu hỏi chính. Tại sao Brexit lại xảy ra ở Anh? Tương lai của Anh, EU, và chủ nghĩa khu vực và toàn cầu hóa bị ảnh hưởng như thế nào sau Brexit?

Từ khóa: Brexit, trưng cầu dân ý, quan hệ Anh-EU, Vương quốc Anh

Abstract: According to former timelines ever agreed between the UK's Prime Minister and the EU, March 2019 should be the last signpost for all the completed transactions and transference of the Brexit. The results of the Brexit have placed Britain, the EU and the world's regionalism at uncertain future, full of anxiety. The most recent reactions against Theresa May's Brexit proposals by both the Government and the Parliament has staggered the Brexit movement, which is to be postponed to another deadline. This writing piece aims at the two questions: (1) Why did Brexit happen in Britain? (2) What are the prospects of Britain, the EU, regionalism and globalization like after this incident?

Key words: Brexit, referendum, Britain-EU relationship, The UK

1. Nguyên nhân Brexit xảy ra ở Anh

1.1. Brexit và dân chủ hay chủ nghĩa dân túy

Brexit¹ xảy ra ở Anh vì nước Anh vốn có truyền thống coi trọng dân chủ, tôn trọng

“lòng dân”. Thực tế là mô hình trưng cầu dân ý cho các quyết sách chính trị quan trọng của đất nước đã từng diễn ra nhiều lần trong lịch sử đảo quốc. Kể từ 1973 đến nay đã có tổng cộng 12 cuộc trưng cầu dân ý diễn ra

TS, Đại học Quốc gia

Nhận bài ngày: 15/2/2019

Phản biện xong 25/2/2019

Chấp nhận đăng 5/3/2019

¹ Tên gọi tắt của phong trào cổ vũ cho sự ly khai của nước Anh ra khỏi Liên minh Châu Âu, kết quả của cuộc trưng cầu dân ý trên phạm vi toàn Vương quốc Anh về vai trò thành viên của Anh trong EU diễn ra ngày 23/6/2016.

với quy mô lớn nhỏ². Trong đó, đáng chú ý là cuộc trưng cầu dân ý ngày 5/6/1975 về vai trò thành viên của Anh trong Cộng đồng Châu Âu (liệu Anh có nên ở lại EC hay không) với phần lớn các lá phiếu được ghi nhận là “Có”.

Ngoài nền dân chủ, chủ nghĩa dân túy đang lên ở Anh cũng là một trong những nguyên nhân cơ bản thúc đẩy Brexit diễn ra. Jorge G. Castaneda từng định nghĩa chủ nghĩa dân túy là “biện pháp duy trì quyền lực bằng cách cho đi thật nhiều tiền”³. Trong bối cảnh trước Brexit, khi không chỉ nước Anh mà cả châu Âu đang chật vật đối phó với dòng người tị nạn từ các châu lục nghèo đói về, mỗi lo phải chia sẻ cơm áo với những người không cùng chủng tộc, không chung tiếng nói đã được những người dân túy Anh khai thác triệt để. Có thể nói nếu dân túy châu Mỹ là sự duy trì quyền lực bằng cách cho đi “thật nhiều tiền” thì tại Anh năm 2016, chủ nghĩa dân túy “sống lại” bằng cách cho đi “thật nhiều mối lo”.

Cách đây 20-30 năm, khi toàn cầu hóa bắt đầu trở thành trào lưu phổ biến cùng sự phát triển mạnh mẽ của Internet, các nước khắp năm châu dần dần đi vào quỹ đạo của “thế giới phẳng”, với đặc trưng là sự kết nối, cộng tác, sự mở ra các hiệp định, các khối thương mại tự do. Chủ nghĩa dân túy với đặc

trung là sự nâng đỡ trong nước, o bế bên ngoài đã sớm bị lu mờ. Nhưng nay, cùng với toàn cầu hóa dần đang đi vào thế bão hòa và các khối mậu dịch phát triển lớn mạnh chồng lấn nhau, các vấn đề của quá trình tích hợp hệ thống thế giới này cũng đang bộc lộ những yếu điểm lớn. Trong đó, đáng ngại nhất là vấn đề di cư trên thế giới hiện nay. Sự di cư kéo theo các vấn đề về buôn người, bệnh tật, bất ổn xã hội, tội phạm quốc tế và cả khủng bố. Khi các vấn đề toàn cầu dần bộc lộ mức độ trầm trọng của chúng, chủ nghĩa dân túy tại những nền dân chủ lớn lại trở lại. Giống như Michael Mandelbaum từng tổng kết: “Nhập cư có thể gây ra mâu thuẫn chính trị vì lý do kinh tế, nhưng chương ngại vật chính trị khó khăn nhất nó gặp phải lại không xuất phát từ vấn đề kinh tế, mà từ nỗi lo ngại rằng nếu có một dòng người nước ngoài không lồ tràn vào thì cấu trúc xã hội sẽ bị thay đổi theo hướng không mong muốn. Hiện tượng nhập cư sẽ khiến người bản xứ tức giận khi họ cảm thấy họ đang gặp nguy cơ mất đi những đặc tính xã hội của họ và bị bắt buộc phải sống ở một thế giới mới... Đối với chủ nghĩa dân tộc, quan trọng nhất là đặc trưng của quốc gia phải rõ ràng”⁴. Điều này, tiếc thay, vào thời điểm diễn ra trưng cầu dân ý tháng 6/2016, hoàn toàn đúng với nước Anh.

² <https://www.parliament.uk/get-involved/elections/referendums-held-in-the-uk/>

³ Jorge G. Castaneda (2015). *The Tides of Latin*

⁴ Michael Mandelbaum (2016), *Đường tới Thịnh vượng Toàn cầu*, NXB Trẻ.

Trước Tổng tuyển cử 2015, đề tranh thủ lá phiếu của đông đảo dân Anh, cựu Thủ tướng David Cameron đã hơn một lần hứa hẹn sẽ tổ chức trưng cầu dân ý về việc nước Anh rời khỏi hay ở lại trong EU. Tuy nhiên, quan điểm của ông trước sau vẫn ủng hộ sự tham gia của Anh trong thể chế này. Vì thế, sau vòng đàm phán mang về “quy chế đặc biệt” cho Anh tại Hội nghị Thượng đỉnh EU ngày 19/2/2016, trở về nước, Cameron đã có nhiều động thái thúc đẩy phe chống đối Brexit. Ông lập tức cho biên soạn “Sách Trắng” có tiêu đề “The best of both worlds: the United Kingdom’s special status in a reformed European Union”⁵ (*Tốt nhất cho cả hai: vị trí đặc biệt của Vương quốc Anh trong một Liên minh Châu Âu được cải tổ*). Tuy nhiên, những vinh quang tạm thời của vòng đàm phán ngày 19/2/2016 đã không thể xoa dịu đến từng người dân nước Anh.

Nước Anh trong EU từ trước tới nay luôn trong tình trạng bị xem nhẹ. Là một cường quốc hàng đầu thế giới, Anh đã phải nhiều lần xin mới được phép ra nhập Liên minh năm 1973, với điều kiện phải đóng tới 20% chi phí cho EU, trong khi sáu nước sáng lập cùng hai thành viên mới chia nhau 80%. Gánh nặng ấy khiến Thủ tướng Margaret Thatcher khi đó nhanh chóng thất vọng và cương quyết đòi giảm. Tuy nhiên, cũng phải 11 năm sau Anh quốc mới giành được thỏa

thuận để chi còn phải gánh 12% cho EU. Trong khi đó 70% chi phí của EU thời kỳ này dùng để hỗ trợ nông nghiệp, khiến dân Pháp hưởng lợi nhiều nhất⁶. Với chi 2% dân số Anh hoạt động trong lĩnh vực được Liên minh ưu ái này, người dân đảo quốc đành chấp nhận đóng nhiều hưởng ít. Ngay cả Cơ chế Hối đoái tiền tệ Châu Âu của EU, bắt buộc Anh phải neo đồng bảng của mình theo trị giá xác định của đồng mác Đức cũng từng gây bất lợi cho vương quốc này, khiến cho “phù thủy buôn tiền” George Soros có thể lợi dụng thời cơ kiếm lời và đẩy nước Anh vào thế bí tháng 9/1992⁷. Gần đây nhất, khi miền Đông Ukraina nổ ra chiến sự và châu Âu cùng NATO rơi vào thế giằng co với nước Nga, vai trò của thù lĩnh nước Anh trở nên quá mờ nhạt. Và vì thế, ngoại giao con thoi hay điện đàm để giải quyết xung đột trong khu vực gần như chỉ ở trong phạm vi bộ ba Đức-Pháp-Nga⁸.

Trong khi đó, sau 43 năm gia nhập EU, ưu thế gần như đã nghiêng hẳn về Anh. Trải qua hai thập kỷ 1970, 1980 phát triển chật vạt, từ khi cương quyết đi theo con đường đổi mới kinh tế, hoàn toàn hướng theo quỹ đạo thị trường, thả lỏng quyền kiểm soát của

⁶ Colin Pilkington (2001), Britain in the European Today. Manchester Publisher

⁷ Anh Sa (2016), *George Soros nói Brexit phá hủy Anh nhiều hơn cả những gì ông đã làm năm 1992*, <http://cafef.vn/george-soros-noi-brex-it-pha-huy-anh-nhieu-hon-ca-nhung-gi-ong-da-lam-nam-1992-20160621104712733.chn>

⁸ Chu Thanh Vân (2015), *Cục diện EU đầu năm 2015: Tiềm ẩn nguy cơ chia rẽ?* Tạp chí Đối Ngoại 2015

⁵ <https://www.gov.uk/government/publications/the-best-of-both-worlds-the-united-kingdoms-special-status-in-a-reformed-european-union>

nhà nước đối với nền kinh tế, chỉ nắm lấy quyền điều hành các công cụ tiền tệ cấp cao, nước Anh đã đạt được những tiến bộ và phát triển vượt bậc. Bất chấp khủng hoảng tài chính toàn cầu năm 2008, Anh dần phục hồi và trong hai năm trở lại đây đã có cú lội ngược dòng ngoạn mục trở lại vị trí thứ 6 trong bảng xếp hạng những nền kinh tế lớn nhất thế giới. Trong khi đó, EU liên tiếp gặp khó khăn với khủng hoảng kinh tế, khủng hoảng nợ công Hy Lạp, mất thế chủ động trên chiến trường Ukraina, thất bại trong việc xây dựng quân đội và tuyển phòng thủ chung, khiến dân tị nạn tràn vào... Mở rộng mắt kiểm soát, bao bọc quá mức dân mình và các thành viên yếu kém, EU dường như đang mất phương hướng khi cùng lúc phải đối phó với khủng hoảng và bất lợi từ nhiều hướng, trong khi các thành viên cốt cán không thể ngồi cùng bàn san sẻ gánh nặng với nhau.

Chủ nghĩa dân túy nước Anh đã chớp lấy cơ hội này để trở lại mạnh mẽ hơn. Nhưng không hẳn họ, những người ủng hộ chủ nghĩa dân túy trong Brexit, không có cái lý của mình. Sau đây là những “nhằm tương” về Brexit đã được dân túy Anh điều chỉnh lại: Thứ nhất, nhiều người cho rằng với một thị trường 300 triệu dân của Liên minh (EU27), Anh (với dân số 64 triệu) sẽ cần EU hơn. Thực tế cho thấy cán cân xuất-nhập khẩu của Anh sang EU thường nghiêng về phía “nhập”, cho thấy đúng ra EU cần Anh hơn. Thứ hai, những người ủng hộ việc tham gia và ở lại EU có thể tranh biện rằng một

khí tách khỏi Thị trường chung Châu Âu, Anh sẽ sớm lâm vào tình trạng suy thoái triển miên. Nhưng phe dân túy đã chỉ ra rằng những nước hiện đang phát triển với tốc độ ổn định nhất, tốt nhất thế giới không nằm trong EU. Mặt khác, sau thời kỳ tăng trưởng cao, hiện EU đang có dấu hiệu sa lầy. Năm 1980 GDP của EU chiếm 26% của thế giới, giờ chỉ còn 17-18% và được dự báo đến 2030 sẽ giảm xuống 15,5%⁹. Thứ ba, Người Anh đã mệt mỏi với chờ đợi sự cải tổ mạnh mẽ của EU cho hệ thống chính sách rườm rà và bộ máy quan liêu của mình. Họ cần một sự thay đổi căn bản. Brexit đáp ứng mong đợi đó. Thứ tư, nhiều người cho rằng không còn trong khối EU, Britain sẽ “không là ai cả”. Dân túy Anh đáp lại rằng hiện 70% các quyết định cấp cao có ảnh hưởng đến Anh do Hội đồng và Quốc hội Châu Âu đưa ra, và dân Anh chỉ được phép chấp nhận¹⁰. Như thế, ở lại châu Âu Anh mới không còn là Anh, một vị thế gần với “không ai cả”. Rời khỏi EU, Anh sẽ được tự quyết cuộc đời mình, dù tốt dù xấu, mới thực sự là “ai đó” khi đã trở thành người tự do. Thứ năm, rời EU, nước Anh vẫn là một nền kinh tế mạnh hàng đầu thế giới; một cường quốc về quân sự và công nghệ, dịch vụ; vẫn là tiên phong trong nền kinh tế tri thức của nhân loại; là

⁹<https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/The%20Global%20Economy%20in%202030.pdf> & <http://getbritainout.org/eu-myths-facts/>

¹⁰ Neil McNaughton (2003). *Understanding British and European Political Issues*. Manchester University Press & <http://getbritainout.org/eu-myths-facts/>

thành viên của Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc, thủ lĩnh của Khối Thịnh vượng chung thuộc Anh; là thành viên sáng lập và tích cực của NATO... Cho nên, nếu ai đó nói rằng không có EU, Anh sẽ đơn độc trên trường quốc tế thì hẳn họ đã nhầm. Ngoài ra, phe dân túy cũng tuyên bố nền dân chủ mạnh mẽ của nước Anh không phải do EU bảo hộ, mà được thành lập và được bảo vệ bởi Nghị viện Anh từ nhiều thế kỷ nay. Họ cũng cảnh báo người dân không nên trông đợi nhiều vào những cải tổ của Liên minh trong tương lai; vì thực tế mở rộng ô ạt hết lần này đến lần khác của Khối này đang chứng minh tham vọng của Liên minh: họ sẽ không dừng lại cho đến khi một nhà nước "siêu quốc gia" được thành lập hoàn chỉnh; và nhà nước ấy chắc chắn sẽ lấn lướt hết chủ quyền của các quốc gia thành viên¹¹.

Những luận điểm trên phần nào đã đánh trúng tâm lý lo sợ mất chủ quyền, mất tiền thuế, mất công việc, và trên hết là sự mất ổn định xã hội của Vương quốc Anh trong đại bộ phận dân cư. Một vài lợi ích như sự tự do đi lại trên lục địa cuối cùng đã không thắng nổi những lo sợ ấy. Và Brexit cuối cùng đã xảy ra.

1.2. Brexit nhìn từ góc độ kinh tế chính trị

Cần phải lưu ý ngay rằng mấu chốt của việc Anh gia nhập EU năm 1973 sau nhiều lần nộp đơn và bị từ chối là vì lý do kinh tế.

Ngày ấy, bị phá hủy nặng nề sau Chiến tranh Thế giới thứ Hai, Anh loay hoay giải bài toán tăng trưởng suốt gần ba thập kỷ. Trong lúc đó, châu Âu bên cạnh với những liên minh kinh tế - thương mại mới thành lập đang phát triển như vũ bão. Anh xin gia nhập Cộng đồng Kinh tế Châu Âu (EEC) vì muốn thâm nhập, tận dụng những quan hệ và các hiệp định thương mại này và đưa đất nước phát triển, hy vọng dần cải thiện vị trí và vị thế của Anh trên nền kinh tế chính trị thế giới. Cuối cùng, sau 43 năm nằm trong thế "hội nhập nhưng không hòa tan" vào châu Âu, Anh đã quyết tâm rời khỏi Liên minh bằng "cú sốc" Brexit vừa qua. Trong số các nguyên nhân cơ bản của Brexit, không thể không nhắc đến vấn đề kinh tế chính trị, dù đây không còn là nguyên nhân đầu tiên và duy nhất ảnh hưởng đến quyết định của người Anh như thời kỳ xin gia nhập EU nữa.

Viết về chính trị thương mại, Michael Mandelbaum nhấn mạnh: "*Thương mại luôn là một vấn đề chính trị điển hình: mưu sự tại kinh tế, thành sự hay không thì do chính trị*"¹². Luận giải quan điểm này, tác giả dựa vào định lý Stolper-Samuelson do các nhà kinh tế học Mỹ Wolfgang Stolper và Paul Samuelson đưa ra năm 1941. Theo định lý này, khi hai quốc gia trao đổi thương mại với nhau, ở mỗi nước, lợi nhuận lớn nhất sẽ tập trung về người có nguồn lực được sử dụng nhiều nhất, thường là lao động hoặc vốn, để

¹¹ <http://getbritainout.org/eu-myths-facts/>

¹² Michael Mandelbaum (2016), *Dường lối Chính trị Toàn cầu*. NXB Trẻ

sản xuất ra hàng hóa dùng để bán. Định lý này là chìa khóa để hiểu thái độ của chính trị đối với thương mại, vì nó cho thấy mặc dù cả một quốc gia được hưởng lợi từ thương mại, nhưng lợi ích lại không được chia đều cho tất cả người dân trong nước, và có những người sẽ bị thiệt hại. Nghịch lý của các nền dân chủ là dù số người thiệt hại này thường nhỏ hơn số hưởng lợi, họ có tiếng nói gay gắt và tinh thần chiến đấu mạnh mẽ hơn rất nhiều khi đảm bảo hưởng lợi lặng tiếng vì cho rằng lợi nhuận khi chia đều cho họ đã trở nên nhỏ bé đến mức chẳng còn đáng là bao. Thực tế là những người được hưởng lợi từ thương mại quốc tế thậm chí còn không cảm nhận thấy mình đang hưởng lợi. Ngược lại, các cá nhân trong phe thiệt hại lại mất rất nhiều nên có động lực lớn để thực thi các biện pháp chính trị nhằm thay đổi tình thế. Vì vậy, phe thiệt hại, mặc dù ít người hơn, lại có sức nặng chính trị lớn hơn phe hưởng lợi.

Áp dụng lý thuyết này cho Brexit sẽ giải thích được kết quả của Brexit không phải là “nghịch lý”. Thực tế cho thấy phe dân túy Anh đã có chiến dịch vận động bài bản, chín chu hơn cho phong trào Brexit. Thông tin đến với người bỏ phiếu phần lớn nhân vào những thiệt hại bề mặt của việc ở lại EU, khiến thậm chí những người được hưởng lợi nhiều nhất từ chính sách nông nghiệp chung của EU (CAP) là nông dân Anh cũng sẵn sàng bỏ phiếu ủng hộ Brexit.

Có thể thấy, truyền thống dân chủ trong việc *đề ra các chính sách chính trị* của Anh, sự

trỗi dậy của chủ nghĩa dân túy và động lực chính trị mạnh mẽ của nhóm nhỏ chịu thiệt hại từ quá trình hội nhập EU đã gặp nhau tại thời điểm vô cùng nhạy cảm là Brexit, nhấn chìm mọi nỗ lực đưa Vương quốc Anh xích lại gần hơn với Liên minh của cựu Thủ tướng David Cameron cùng những người ủng hộ châu Âu.

2. Tương lai của Anh, EU và chủ nghĩa khu vực - toàn cầu hóa hậu Brexit

2.1. Những thách thức đặt ra đối với nước Anh

Không phải ngẫu nhiên mà các quan chức nước Anh tỏ ra lúng túng trước tiến trình ly khai, đưa nước Anh ra khỏi EU. Vì Brexit là “cú sốc” lớn, không ai tiên liệu trước, thậm chí với cả những người bỏ phiếu ủng hộ Brexit, nên việc xử lý nó thế nào hoàn toàn không có trong tư tưởng và hoạch định chiến lược của Chính phủ Anh. Trong bối cảnh đó, bà Theresa May đã phản ứng phù hợp: tạm hoãn kích hoạt Điều 50 Hiệp ước Lisbon, bổ nhiệm chính thủ lĩnh của Brexit vốn là cựu Thị trưởng London chịu trách nhiệm cho tiến trình đàm phán với EU hậu Brexit. Tuy nhiên, sự lúng túng trong quản trị nhà nước, quản trị doanh nghiệp và đời sống nhân dân hiện đã và đang gây ra những bất an không nhỏ ở xứ sở sương mù. Nếu tình hình này không sớm được ổn định, hậu quả của nó chắc chắn không hề nhỏ.

Bất an thứ nhất thể hiện ở sự trở lại sự đổ vỡ của thị trường tài chính London, vốn từ

xưa đến nay vẫn được xem là chỉ số quan trọng của “sức khỏe” kinh tế toàn cầu; mặc dù sau sự giảm sâu vài ngày sau Brexit, thị trường đến nay đã chứng kiến sự quay đầu tăng trở lại. Các chuyên gia tài chính cảnh báo nhà đầu tư sự hồi phục này có “yếu tố ảo” khi tỉ giá của đồng bảng của Anh so với đồng đôla Mỹ liên tục sụt giảm; và đến tháng 11/2016 đã chạm mức thấp nhất trong vòng 30 năm với tỉ lệ 1 bảng đổi được 1.245 USD¹³. Với một nền kinh tế sản xuất tiêu dùng và công nghiệp mạnh như Trung Quốc, Đức, Mỹ, tỉ giá hối đoái thấp đồng nghĩa với cơ hội cho các doanh nghiệp xuất khẩu tăng lên vì giá hàng hóa trong nước thấp sẽ cạnh tranh tốt hơn với hàng hóa của các quốc gia đối thủ; nhưng trong trường hợp nước Anh, một nền kinh tế nhập khẩu nhiều hơn xuất (tương ứng 654,9 tỉ USD và 494,4 tỉ USD năm 2011; 646 tỉ USD và 475,7 tỉ USD năm 2013)¹⁴, tỉ giá thấp hàm ý hại nhiều hơn lợi. Chi phí cho cuộc sống hàng ngày trở nên đắt đỏ là một trong những hệ lụy của nó là gián tiếp dẫn đến sự bất ổn âm thầm trong đại đa số bộ phận dân cư ở một trong những khu vực vốn đã được xem là nằm trong phổ giá đắt nhất thế giới.

Bất an thứ hai đến từ những nhà đầu tư nước ngoài và lực lượng nhân công ngoại quốc tại Anh. Với các công ty có trụ sở lớn, họ sẽ lúng túng trong các biện pháp giải quyết khi một loạt những thay đổi về quản lý công, về chính sách thuế, về lưu trú, luật,... sắp diễn ra. Nhiều nhà đầu tư còn phải đặt câu hỏi liệu có nên chuyển ngược trụ sở và công ty về châu Âu để tránh những thủ tục hành chính rườm rà đang treo lơ lửng dù nước Anh đã và đang thực thi chính sách cởi mở, thân thiện và minh bạch nhất với mọi nguồn tiền đến từ đầu tư trực tiếp. Bên cạnh đó, lực lượng di dân từ nước ngoài tại Anh cũng đang lo sợ về những thay đổi khó lường sau này khi không còn được “bảo hộ” dưới “cái ô” dân chủ, luật và chính sách của EU tại Anh nữa. Lực lượng này, đến nay, đã chiếm một con số không hề nhỏ trong dân cư nước Anh (tính trung bình cứ 1.000 dân Anh lại có 2,5 người là người di cư)¹⁵

Bất an thứ ba đến từ sự lúng túng của Chính phủ Anh trong vấn đề giải quyết “hậu quả” của Brexit và hoạch định chính sách ngoại giao với thế giới trong bối cảnh mới. Trước Brexit, Anh được lợi từ mối giao hảo của châu Âu với các nước khác, các khu vực khác trên thế giới. Sau Brexit, Anh đứng trước nguy cơ bị loại ra khỏi một loạt các hiệp định thương mại lớn nhỏ châu Âu từng ký với đối tác bên ngoài, trong đó có Hiệp

¹³ XE Currency Charts: GBP to USD. XE.COM (2016). <http://www.xe.com>

¹⁴ The Economist (2015). *The Reluctant European*. Special Report Britain and Europe, October 17th 2015.

http://www.economist.com/sites/default/files/20151017_ukeu.pdf

¹⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/uk.html>

định Đối tác thương mại và đầu tư xuyên Đại Tây Dương (TTIP). Câu hỏi đặt ra là ai sẽ đại diện Chính phủ Anh, Nhà nước và nhân dân Anh khởi động lại các tiến trình đàm phán này, để đưa nước Anh vào các hiệp định thương mại vốn là nguồn sống tài chính vô cùng quan trọng của Anh? Rõ ràng, vì không lường trước Brexit, Chính phủ Anh không hề chuẩn bị nguồn lực con người, thời gian, tiền bạc và công sức cho những vòng đàm phán ròn rã sắp tới. Với vị trí và tiềm năng kinh tế lớn của mình, Anh sẽ không khó để tiếp cận những nước hoặc khu vực nhỏ yếu hơn; nhưng với một số đối tác mạnh như Mỹ, Nhật, nước Anh sẽ phải “xếp hàng”. Ngay cả Trung Quốc, phát hiện ra yếu điểm này, cũng bắt đầu gây sức ép với Anh.

2.2. Những bất an của EU

Brexit không chỉ gây ra những xáo trộn trong chính trị, kinh tế, xã hội của dân Anh. Hiện EU cũng bị ảnh hưởng nặng nề vì động thái ly khai quyết liệt này. Trước Brexit, người ta ví EU giống như một chiếc ô to xòe tán che chở cho 28 quốc gia trong cộng đồng, duy trì hòa bình, tạo hành lang pháp lý và là công cụ đảm bảo tự do đi lại, tự do luân chuyển đồng vốn và nhân công, bảo vệ thương mại và quyền con người của cả Cộng đồng. Nay, Anh quốc, một trong những thành viên cốt cán với tiềm lực kinh tế, quốc phòng hàng đầu đã tách mình ra khỏi “cái ô” này;. Bất chấp thực tế nước Đức hùng mạnh

vẫn ở trong Liên minh, sự bảo hộ của EU lúc này đối với các thành viên khác chắc chắn bị suy yếu. Điều này đặc biệt có ý nghĩa nếu xét từ thực tế hiện Anh đang đóng góp 13% tổng ngân sách hoạt động của EU, tương ứng 9,8 tỉ USD/năm sau khi đã trừ phần hỗ trợ nhận lại từ EU¹⁶. Việc Anh có tiềm lực quân sự lớn nhất nhì châu Âu và là thành viên sáng lập NATO, tổ chức có ảnh hưởng lớn đến chính sách an ninh quốc phòng của Liên minh, cũng là một đối trọng đáng kể để EU phải e dè hơn với nước Anh ngay cả khi Brexit đã diễn ra và trong các đàm phán thương mại sau này. Hơn nữa, với thực tế Anh quốc đang nhập siêu từ châu Âu, sẽ khó cho EU từ chối lợi thế thương mại này như một động thái trừng phạt đảo quốc.

Mặt khác, xét từ bối cảnh chính trị hiện tại, khi chiến sự phía Đông châu Âu vẫn còn dai dẳng, các vấn đề với Nga chưa được giải quyết triệt để, người tị nạn vẫn tiếp tục đổ về Lục địa già, những bê bối nợ công Hy Lạp, suy giảm mậu dịch nội khối, sự phản đối đồng Euro tại nhiều quốc gia thành viên..., EU đang đối diện nhiều vấn đề phức tạp mà sự thiếu vắng Anh càng gây thêm cảm giác bất an. Hơn ai hết người châu Âu hiểu càng khó khăn càng phải đoàn kết, giống như cách họ từng cùng nhau vượt qua thời kỳ hậu

¹⁶ The Economist (2015). The Reluctant European. Special Report Britain and Europe, October 17th 2015.

http://www.economist.com/sites/default/files/20151017_ukeu.pdf

Chiến tranh Thế giới thứ Hai. Nhưng nay, với Brexit, nhiều người cảm nhận hình tượng “siêu quốc gia” đoàn kết, dân chủ, giàu mạnh đang dần trở nên lung lay.

2.3 Brexit và ảnh hưởng của nó với chủ nghĩa khu vực

Brexit đáng ra sẽ chỉ là vấn đề nội bộ của EU với một thành viên nội khối nếu bỏ qua thực tế Liên minh Châu Âu từng là biểu tượng của sự đoàn kết, hợp tác phát triển, là đỉnh cao và sự thăng hoa của chủ nghĩa khu vực. Khi EU hoàn thành những mốc son quan trọng là thành lập Nghị viện chung và mở ra Eurozone, chính giới toàn cầu đã phải nhìn Lục địa già với sự ngưỡng mộ không giấu giếm. Đã một thời EU là tấm gương cho các tổ chức khu vực ra đời muộn hơn như UNCTAD (1964), APEC (1989), ASEAN (1961), NAFTA (1994)... Tuy vậy, Brexit đang làm dấy lên những quan ngại về khả năng tồn tại và phát triển của Liên minh cũng như sự ngờ vực về khả năng quản trị khu vực khi sự phát triển mở rộng và đạt đến “ngưỡng tăng trưởng”. Người ta bắt đầu mổ xẻ các nguyên nhân của Brexit ngõ hầu tìm kiếm lối thoát cho những bế tắc trong khu vực của chính mình.

Một trong những nguyên nhân quan trọng được chỉ ra sau Brexit là sự chú quan của giới chính trị gia ở cả Anh và EU trong thời kỳ gần đây. Họ chỉ mãi mê với việc mở rộng, thúc đẩy hợp tác mà quên đi nguy cơ từ chủ nghĩa dân túy và chủ nghĩa dân tộc vị

kỳ. Một nguyên nhân nữa xuất phát từ nội tại EU chính là sự chậm trễ cải cách và hàng loạt những quy định, những định chế hành chính đang ràng buộc dân cư các nước thành viên; khiến người ta chán nản và nhìn nhận Liên minh như một cỗ máy công kênh tổn thiên liệu và không hiệu quả. Ngoài ra, trong khoảng mười năm trở lại đây, bắt đầu từ khủng hoảng tài chính tiền tệ 2007-2008, khó khăn liên tục đổ xuống châu Âu. Khi nhiều vấn đề buộc châu lục vốn đang quen với hòa bình yên ả và tăng trưởng nhiều năm phải đối diện, EU đã lúng túng và không quyết liệt, tận lực khoanh vùng đối phó. Và rồi khó chống khó, khiến Liên minh lâm vào tình thế lưỡng nan hiện giờ: tiềm lực kinh tế suy giảm; không có quân đội của riêng mình để chủ động phản ứng với tình hình, mà phải chờ sự đóng góp và hội quân của các nước thành viên cốt cán (đáng chú ý là Anh là nước đóng góp nhiều nhất cả tài chính, con người lẫn vật chất cho quân đội Liên minh)....

Nhận xét về tính khả biến và tính mở của khu vực, Hoàng Khắc Nam từng viết: *“Lịch sử cho thấy sự biến động của khu vực là một thực tế có trong mọi thời gian. Đến thời hiện đại, sự biến động này càng tăng lên... Quan hệ giữa các nước lớn luôn chiếm vị trí quan trọng trong khu vực. Chính các nước lớn là những nước đi đầu trong việc vượt khỏi khuôn khổ khu vực và phát triển quan hệ liên khu vực. Trong khi đó, sự nhu*

thuộc lẫn nhau và các vấn đề quốc tế liên quan ngày càng nhiều, buộc lợi ích quốc gia phải kéo dài ra ngoài khu vực"¹⁷. Điều đáng lo ngại trong trường hợp Brexit này là sự thu nhỏ, phá vỡ kết cấu khu vực của nó đang báo hiệu hiệu ứng domino tại chính châu Âu và các khu vực khác. Trong quá khứ, truyền thống của khu vực là mở rộng. Nhưng nay, một khu vực mẫu mực như EU lại đang mở đầu một tiền lệ tiêu cực chưa từng được nghiên cứu hay xét đến. Mặt khác, việc Anh, một quốc gia mạnh, một nước lớn rút ra khỏi EU chắc chắn đã gây chấn động không nhỏ đến tâm lý ngại việc, không còn muốn gánh vác sứ mệnh và trọng trách dẫn dắt, phát triển khu vực nữa.

Ngoài ra, bối cảnh thế giới mới với nợ công tăng cao ở mọi quốc gia trên thế giới, gồm cả thành viên của EU và những nước giàu như Mỹ, Nhật; sự dư thừa năng lực sản xuất hàng hóa toàn cầu, sự nổi lên của Trung Quốc và Ấn Độ, sự phức tạp của thị trường tài chính đang trong quá trình chuyển hóa, vấn nạn di cư khó giải quyết... đang đặt chủ nghĩa khu vực vào một bối cảnh mới chưa có tiền lệ, chưa từng được biết đến trong lịch sử. Để tránh một cú sốc Brexit nhưng trên bình diện toàn cầu, các nhà tư tưởng, các nhà kỹ trị đang phải ngồi lại để tìm phương cách giải quyết sớm nhất trong khả năng có thể.

Trong gần 3 năm đàm phán Brexit, cả Anh và EU đều đã nỗ lực để cùng nhau đưa ra những điều khoản thỏa đáng nhất, tuy nhiên, có vẻ như trở ngại lớn nhất xuất phát từ Quốc hội Anh. Vào nửa cuối năm 2018, Bộ trưởng Ngoại giao Anh Boris Johnson đệ đơn từ chức nhằm phân đối mỗi quan hệ thương mại mật thiết với EU hậu Brexit. Không lâu sau đó, Bộ trưởng phụ trách vấn đề Brexit David Davis cùng hơn 10 quan chức cấp cao trong nội các cũng lựa chọn rời bỏ sau những bất đồng với bà May về việc đàm phán Brexit¹⁸

Hiện tại, khi khoảng thời gian của tiến trình Brexit không còn nhiều, Thủ tướng Anh vẫn chưa thể khiến Quốc hội Anh chấp thuận những điều khoản Brexit đã thương lượng với EU trước đó. Cả hai bản thỏa thuận được bà May đưa ra vào tháng 1 và tháng 3 năm 2019 đều vấp phải sự phản đối và chỉ trích gay gắt từ Quốc hội, đặc biệt là đảng đối lập¹⁹. Thậm chí, giới chuyên gia còn cho sự việc này là *"thất bại tồi tệ nhất của Chính phủ Anh trong lịch sử hiện đại"*²⁰. Câu hỏi đặt ra là tại sao những đi cuối cùng của tiến trình Brexit lại khó khăn đến thế? Trải qua các lần chỉnh sửa, bản dự thảo 585

¹⁸ Đồng Dương (2018), "Một năm trắc trở của tiến trình Brexit", Báo Nhân dân điện tử.

¹⁹ The Guardian (2018), "Theresa May's Brexit deal: Everything you need to know", <https://www.theguardian.com/politics/2018/nov/14/theresa-mays-brexit-deal-everything-you-need-to-know>

²⁰ "Theresa May's Brexit deal: Everything you need to know", <https://www.theguardian.com/politics/2018/nov/14/theresa-mays-brexit-deal-everything-you-need-to-know>

¹⁷ Hoàng Khắc Nam (2007), *Phân định Khu vực trong Nghiên cứu Quốc tế*, Tạp chí Khoa học ĐHQGHN,

trang về Brexit của Thủ tướng May vẫn chủ trọng vào 3 nội dung chính: (1) Giải quyết các vấn đề tài chính để đáp ứng các thỏa thuận đã đồng ý trước đó; (2) Các quyền lợi của công dân EU tại Anh và công dân Anh tại châu Âu hậu Brexit; (3) Cơ chế ngăn chặn “biên giới cứng” của người Viking trên đảo Ireland. Kèm theo đó là một bản tuyên bố chính trị 7 trang (khả sơ sai và không ràng buộc) thể hiện rõ tham vọng của hai bên về mối quan hệ thương mại trong tương lai, tuy rằng các cuộc đàm phán chính thức chưa bắt đầu. Điều đáng nói ở đây, bản dự thảo tương chừng rất sâu sắc và đầy đủ lại không thể bao hàm các khía cạnh quan trọng theo cách toàn diện nhất²¹. Đầu tiên, chưa có một điều khoản chi tiết nào đề cập tới vấn đề hải quan. Nói cách khác, một khi tiến trình Brexit hoàn tất nhưng Anh lại không gia nhập một liên minh hải quan nào khác, việc lưu thông hàng hóa Anh trong các thị trường trên toàn cầu sẽ gặp nhiều bất lợi. Thứ hai, dòng chảy người nhập cư, vấn đề học búa của các nước EU nói chung và Anh nói riêng, không hề xuất hiện trong các điều khoản thỏa thuận. Mặt khác, những lao động Anh ở các nước EU bị đặt vào tình thế tiến thoái lưỡng nan khi mà chưa có một biện pháp hỗ trợ hay phát ngôn chính thức liên quan được đưa ra. Thứ ba, xứ Wales và Scotland cũng không được nhắc tới. Sự thiếu sót to lớn này có thể dẫn tới vết

rạn nứt nghiêm trọng với khối đoàn kết dân tộc và kéo theo các bất đồng nội bộ sau này.

Tóm lại, ba năm trôi qua từ ngày diễn ra cuộc trưng cầu dân ý lịch sử ngày 23/6/2016 đã là một thời gian đủ dài để các nguy cơ, thách thức của Brexit bộc lộ khá đầy đủ; nhưng xét từ bối cảnh phức tạp của nền chính trị Anh cũng như các cộng hưởng phức tạp từ các chuyên dịch kinh tế, chính trị và văn hóa của châu lục và thế giới, những đánh giá thấu đáo về nó vẫn còn ở thời tương lai. Tuy nhiên, phải khẳng định ngay rằng kết quả của cuộc bỏ phiếu này đã đặt cả Anh và châu Âu cùng lý tưởng của chủ nghĩa khu vực vào thế suy yếu tạm thời. Quan điểm của người Anh đã rõ ràng: họ muốn bảo vệ mình trước những thay đổi của hệ thống thế giới, trước những vấn đề ngày càng trầm trọng mà toàn cầu hóa mang lại. Dân chủ thái quá, mất kiểm soát đã tạo điều kiện cho chủ nghĩa dân tộc vị kỷ này lên ngôi. Nhưng liệu họ có thể bảo vệ mình mãi không vẫn còn là một ẩn số lớn. Hy vọng nước Anh và EU sẽ sớm tìm ra hướng đi đúng đắn cho cả hai; để không ai phải nuối tiếc gọi Brexit là “sự thất bại dân chủ” sau này.

Tài liệu tham khảo

1. Anh Sa (2016), *George Soros nói Brexit phá hủy Anh nhiều hơn cả những gì ông đã làm năm 1992*, <http://cafef.vn/george-soros-noi-brexit-pha-huy-anh-nhieu-hon-ca-nhung-gi-ong-da-lam-nam-1992-20160621104712733.chn>

²¹ <https://labour.org.uk/issues/six-reasons-theresa-mays-brexit-deal-bad-britain/>

2. Chu Thanh Vân (2015), *Thấy gì qua cuộc Tổng tuyển cử 2015 ở Anh?*, Tạp chí Đối ngoại, số 68 (6/2015, trang 25-29)

3. Đỗ Tá Thăng (2013), *Chính sách phát triển của Vương quốc Anh sau suy thoái kinh tế toàn cầu 2008 và kinh nghiệm cho Việt Nam*, NXB Khoa học Xã hội.

4. Hoàng Khắc Nam (2007), *Phân định Khu vực trong Nghiên cứu Quốc tế*, Tạp chí Khoa học ĐHQGHN, Khoa học Xã hội và Nhân văn 23 (2007), trang 77-86.

5. Michael Mandelbaum (2016), *Đường tới Thịnh vượng Toàn cầu*, NXB Trẻ

6. Phạm Quang Minh (2010), *Tìm hiểu Thể chế Chính trị Thế giới*, NXB Chính trị - Hành chính Hà Nội.

7. Tâm Anh (2016), *Hậu Brexit: Giải mã mọi duyên nợ lăm thăng trảm Anh-EU*, <http://kienthuc.net.vn/kho-tri-thuc/hau-brexit-giai-ma-moi-duyen-no-lam-thang-tram-anh-eu-704024.html>

8. Thomas L.Friedman (2015), *Thế giới phẳng*, NXB Trẻ 2015.

9. The Economist (2015). *The Reluctant European. Special Report Britain and Europe*, October 17th 2015,

http://www.economist.com/sites/default/files/20151017_ukeu.pdf

10. BIO (2016), *Margaret Thatcher Biography*, <http://www.biography.com/people/margaret-thatcher-9504796>

11. HM Government (2016), *The best of both worlds: the United Kingdom's special status in a reformed European Union*, <http://www.pubmatic.com/reports-and-whitepapers.php>

12. Jorge G. Castaneda (2015), *The Tides of Latin American Populism*, Project Syndicate.

13. Parliament.UK (2016), *Referendums held in the UK*, <http://www.parliament.uk/get-involved/elections/referendums-held-in-the-uk/>

14. The World Factbook (2016), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>

15. XE Currency Charts: GBP to USD. XE.COM (2016). <http://www.xe.com>